

Кори Удовички

председница Управног одбора Центра за високе економске студије, бивша министарка рударства и енергетике у влади Зорана Ђинђића и министарка државне управе и локалне самоуправе од 2014. до 2016.

ЕКОНОМСКЕ ПОСЛЕДИЦЕ ЕКОЛОШКИХ ПРОТЕСТА У СРБИЈИ

Економски аспект еколошких протеста

Грађани Србије не знају шта је тачно на кантару кад су у питању инвестициони пројекти? Што је још важније, не верују држави да ће обезбедити доследно остваривање, јер су државне институције пале на неописиво мањим тестовима поштовања еколошких стандарда приликом градње мини-хидроелектрана и других загађивача

Протести који су ових дана успешно довели до измене, односно неусвајања два закона успели су јер су додирнули све шире и дубље неповерење које српско друштво, а не само гласачи опозиције, гаји према држави. После деценије уништавања и две деценије мукотрпне трансформације, српска привреда је коначно довољно стасала, и довољно ослобођена баласта прошлости, да може убрзано да крене напред. За то су, међутим, неопходни јасан правац пута и много руку које га граде. Недостатак поверења већ сам по себи осујећивао би остварење ова два услова, а још је већи проблем што га институције заиста и не заслужују. Нигде нас слабе институције неће толико коштати истинског развоја као у експлоатацији рудног богатства земље.

Експлицитно постављени захтеви протеста били су да се Закон о изменама и допунама закона о експропријацији повуче, а свеже усвојени Закон о референдуму и народној иницијативи измени. Током две суботе на улици широм Србије изашле су хиљаде људи, друге суботе чак и по признању власти не мање од 30.000 у

око 50 места. Први пут су зауставили саобраћај на један, други пут на два сата. Као што је Саво Манојловић из Крени-промени нагласио, протести су објединили грађане на врло широком политичком спектру: и проевропске и „националне“ опције, и оне који су за вакцине и оне који су против њих. Већ неколико дана после другог протеста експлицитни захтеви демонстраната били су у потпуности усвојени. Таква „ефикасност“, чини се, изненадила је и саме демонстранте. Судећи по расположењу на протестима, а и по томе што су се протести у значајној мери наставили, људи на улици нису видели повлачење/измене закона као кључне. На улице су их извели дубљи, негативни ставови према пројекту ископавања литијума код Јадра, оличеном у негативном ставу према мултинационалној компанији Рио Тинто, или бар негативни ставови према режиму на власти.

Ипак, верујем да је Закон о експропријацији одиграо кључну улогу, не због оних који су изашли на улицу, већ због оних који то (још) нису. Протести су ширили сазнања о садржају закона, а садржај је таква да су та сазнања морала имати позитиван ефекат на однос јавности

према протестима. Од самог почетка, симпатије за ове протесте биле су високе. Медији наводе истраживање Демостага по ком се и 14 одсто присталица СНС-а изјаснило да подржава еколошке протесте. Уз то, овај закон о ком, до пре гласања у парламенту, ни организације цивилног друштва нису знале ништа, остављао је грађанима највише пет дана да се изјасне о намери државе да експроприше њихову имовину, зарад скоро па произвољно дефинисаног јавног интереса. По њему, држава би могла прогласити да је од јавног интереса било који пројекат који се спроводи на основу међународног уговора. Тешко да је то могло оставити много грађана равнодушним. Сведоци смо како се годинама све више шири и продубљује некажњено кршење власничких права и очигледног јавног интереса – од Саваамале, преко изградње кафића на врху Копаноника до захукталог „инвеститорског урбанизма“. Тешко да ико сумња да се то чини зарад нечије брзе зараде. Нарочито је важно и да је све већи број оних који су, као чланови или подржаваоци странке на власти, веровали да су у том погледу заштићени, а током година су открили да и нису. Закон о експропријацији изричито је рекао свим грађанима нешто што им и без њега постаје јасно – следећи може да буде свако од нас.

Но, прича се не завршава са враћањем процеса експропријације у досадашњи правни оквир. Остаје проблем одређивања и заштите јавног интереса, у погледу пројекта Јадар или било којег другог пројекта или политике. Грађани Србије не знају, и не постоје неопходни услови да са поверењем сазнају - шта је тачно на кантару кад су у питању инвестициони пројекти? Што је још важније, и ако би се усвојио на папиру добар пројекат, имали би добре разлоге да не верују држави да ће бити у стању да обезбеди његово доследно остваривање. По питању

Да спорне измене Закона о експропријацији нису стављене ван снаге створио би се простор да се још више некажњено крше власничка права и јавни интерес, као у случају Савамале, нелегалног кафића на врху Копоника и „инвеститорског урбанизма“. И све то зарад нечије брзе зараде

еколошких ефеката и ризика, неселективна примена прописа и одговоран рад државних институција, а не реноме компаније, морају да гарантују поштовање договора, прописа и стандарда. А државне су институције пале на неописиво мањим тестовима као што је поштовање еколошких стандарда од стране мини-хидроелектрана, термоелектрана и других загађивача.

На другој страни кантара налази се такође сложена процена, а затим и остваривање, развојних ефеката пројекта. У праву је Манојловић кад каже да многобројни рудници нису видно допринели развоју многих афричких земаља. Штавише, постоји ризик од негативних развојних ефеката. У економији је добро познат феномен тзв. холандске болести или „ресурсног проклетства“, према ком земље које открију обилне природне ресурсе често западну у развојни ћорсокак. Реч је о томе да експлоатација минералних ресурса одвлаче рад, капитал и политичку енергију из економских активности које по правилу доводе до много већег развоја знања и вештина, код већег броја људи, него рудници. Ако би грађани да им експлоатација ресурса донесе широко распрострањену добробит, потребно је да се зараде које она донесе дисциплиновано и мудро реинвестирају, да постоји снажна заштита од популистичког расипања. Реалан је и ризик да велике зараде везане за минералну експлоатацију постану храна за бујање крувне корупцију и заробљавање државе, као што то случајеви Анголе и Конга обила-то илуструју. Јавност свих уговора, јавна и јасна контрола финансијских токова само су врх институционалне пирамиде која мора чврсто да стоји да се овај ризик не би обистинио.

Србија пада на овим тестовима јер њихово остваривање захтева радикално већу јавност у односу државе и инвеститора као и професионално и одговорно деловање

хиљада људи у читавом низу мањих и већих јавних служби и организација – инспекција, научноистраживачких центара, одељења за анализу политика у министарствима. Они треба да раде по професионалној савести, а њих треба да штите закон и независно правосуђе. Уместо тога, највиши представник власти, председник Републике у Горњим Недићима, пред ТВ камерама, поред обећања која су јасно део „изборних обећања“, озбиљно и уверљиво изговара материјалну неистину - да не може да врати закон Скупштини на разматрање уколико у њему нема неуставних одредаба. Истовремено, власник Института „Јарослав Черни“, чији је мандат да штити водотоке у име јавног интереса, постала је фирма оптерећена озбиљним сумњама за конфликт власничких интереса. И после осам година на власти, свакодневно у јавним институцијама људи од струке и заната бивају смењени да направе места партијским кадровима. Тако се не граде институције, ни поверење у њих.

Као и увек, председник Вучић пристао је да испуни захтеве јер му је политичка рачуница сугерисала да је тако боље. С једне стране, намеравани садржај прописа и није чинио тако велику практичну разлику - моћи ће жељене циљеве да оствари и заобилазним путем. С друге стране, растао је ризик да би инсистирање на изменама Закона о експропријацији, с обзиром на номиналну аполитичност теме, очигледну оправданост захтева и лакоћу њиховог испуњења,

могло да мотивише више људи да изађу на улице. А измене Закона о референдуму и народној иницијативи омогућиле су да његови потези имају недвосмислен ефекат - повлачење неких од демонстраната на неко време, а можда и раскол међу организацијама које су желеле да наставе и оних које су сматрале да су обавезне да после усвајања захтева, престану са протестима. Крени-промени је у овој другој групи, и сад спрема народну иницијативу за закон о забрани експлоатације литијума. Њу ће поднети Скупштини Србије на изјашњавање по тазе изгласаним одредбама Закона о референдуму и народној иницијативи. Сасвим сигурно, прикупиће и више од неопходних 30.000 потписа, неће за то морати да плати преко милион динара накнаде, а Скупштина је, бар по том закону, обавезана да о тој иницијативи одлучи на првој наредној седници редовног заседања. У сваком случају, та прилика за обарање руку доћи ће тек после избора.

Не удем да предвидим даљи ток догађаја, али честитам удружењу Крени-промени на ономе што наглашавају као свој изабрани пут. Најпре, говоре о томе да се промене морају радити корак по корак, а имали су у плану бар два корака - какво освежење на нашој политичкој сцени на којој актери сваки дан излазе са неким новим „следећим кораком“! Није их било стид да укажу на то да уче од оних који знају више. Не само да користе закон, већ јасним и једноставним језиком стварају нешто што мени личи на заједничко схватање прихватљивог и неприхватљивог понашања - принципа. Овог пута инсистирали су на томе да се мора држати реч. Ако истрају на овим принципима, биће то институционална изградња, иако ће кључне победе свакако морати да се добијају „ваниституционалним“ средствима, као што је грађанска непослушност.